CZ:

Za posledních třicet let se internet stal ústřední součástí života dospívajících v Evropě. Nabízí příležitosti k učení a participaci, ale zároveň je vystavuje rizikům, jako je škodlivý online obsah a kybernenávist. Aby mohli adolescenti využívat online příležitosti a zároveň tato rizika minimalizovat, potřebují dostatečnou digitální gramotnost, chápanou jako soubor dovedností a znalostí potřebných pro efektivní fungování v digitálním prostředí. Vyšší úroveň digitální gramotnosti je však zároveň spojena s širší a častější online aktivitou, která může zvyšovat pravděpodobnost vystavení rizikům. Většina dosavadních studií přistupuje k digitální gramotnosti jako k jednotnému celku a opírá se o průřezové výzkumy, což omezuje poznání jejích různých dimenzí a vývoje v čase. Tato disertační práce reaguje na uvedené mezery prostřednictvím tří empirických studií vycházejících z teoretického modelu ySKILLS a zaměřuje se na dvě hlavní výzkumné otázky: (RQ1) Jaký je vztah mezi digitální gramotností adolescentů a rodičovskou mediací? (RQ2) Jak souvisí digitální gramotnost adolescentů se záměrným a nezáměrným vystavením se online rizikům? Studie 1 (Journal of Medical Internet Research) využila třívlnná panelová data z České republiky (N = 2 500) a zkoumala vztah mezi rodičovskou e-health mediací a e-health gramotností adolescentů. Výsledky ukázaly významné vztahy mezi jednotlivci (between-person), ale nikoli uvnitř jednotlivců (within-person), což naznačuje stabilní vztah na úrovni rodiny. Studie 2 (Media and Communication) analyzovala data od 3 934 adolescentů ze čtyř evropských zemí. Technické, provozní a znalostní dovednosti zvyšovaly nezáměrné, nikoli však záměrné vystavení škodlivému obsahu, což naznačuje, že funkční dovednosti rozšiřují online participaci, ale mohou zároveň zvyšovat rizika. Studie 3 (Journal of Children and Media) využila třívlnná data od 10 821 adolescentů ze šesti zemí. Technické a programovací dovednosti zvyšovaly záměrné vystavení kybernenávisti, zatímco komunikační a dovednosti zpracování informací jej snižovaly. Celkově výsledky ukazují, že digitální gramotnost má dvojí roli: funkční dovednosti mohou zvyšovat vystavení rizikům, zatímco kritické a komunikační dovednosti před nimi chrání. Zjištění zpřesňují model ySKILLS a zdůrazňují potřebu longitudinálních a vícerozměrných přístupů i vzdělávacích programů, které posilují kritické hodnocení, orientaci v online prostředí a komunikační dovednosti.

ENG:

Over the past three decades, the internet has become a central part of adolescents' lives in Europe, offering opportunities for learning and participation but also exposing them to risks such as harmful online content and cyberhate. To use online opportunities while minimizing risks, adolescents need sufficient digital literacy understood as a set of skills and knowledge for effective engagement in the digital environment. However, higher literacy is also linked to broader online activity, which may increase exposure to risks. Most previous studies treat digital literacy as a single construct and rely on cross-sectional designs, limiting knowledge of its dimensions and development over time. This dissertation addresses these gaps through three empirical studies based on the ySKILLS theoretical model, focusing on two main questions: (RQ1) What is the relationship between adolescents' digital literacy and parental mediation? (RQ2) How does digital literacy relate to intentional and unintentional exposure to online risks? Study 1 (Journal of Medical Internet Research) used three-wave Czech panel data (N = 2,500) to examine links between parental e-health mediation and adolescents' e-health literacy. Results showed significant between-person associations but no within-person effects, suggesting a stable family-level relationship. Study 2 (Media and Communication) analyzed data from 3,934 adolescents in four European countries. Technical, operational, and knowledge skills increased unintentional but not intentional exposure to harmful online content, showing that functional skills broaden participation yet may heighten risk. Study 3 (Journal of Children and Media) used three-wave data from 10,821 adolescents in six countries. Technical and programming skills increased intentional exposure to cyberhate, while communication and information-processing skills reduced it. Overall, findings show that digital literacy has a dual role: functional skills can increase exposure to risks, while critical and communicative skills protect against them. The results refine the ySKILLS model and highlight the need for longitudinal, multidimensional approaches and educational programs that strengthen critical evaluation, navigation, and communication skills.